

NEMIS TILIDAN O'ZBEK TILIDAGI O'ZLASHTIRISHLAR: MISOLLAR VA XUSUSIYATLAR

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11272630>

Omonov Arslonbek Oralovich

Termiz Davlat Universiteti

Roman-german tillari kafedrası o'qituvchisi

+99895 819 98 99

arslonbekomonov@mail.ru

Annotatsiya

Tadqiqotimiz madaniyatlararo muloqot asoslari, kognitiv tilshunoslik, lingvistik va semantika tilshunoslikdagi nazariya hamda metodlarga asoslandi. Tadqiqot umumiy umumiy tilshunoslik, til va jamiyat, va tafakkurning o'zaro ta'siri, kognitiv bilish jarayonida tilning o'rni va ahamiyati kabi ishlarni ishlab chiqarish chiqishda nazariy va amaliy tajriba egadir. Nemis, rus va o'zbek tillarida etimologik va izohli lug'atlar yozib olingan. Tadqiqot mavzusi nemis va o'zbek tillaridagi neologizmlarning lingvistik xususiyatlarini kognitiv, morfologik va pragmatik nuqtai nazardan ko'rib chiqishdan iborat. Nemis va o'zbek tillaridagi neologizmlarning grammatik, semantik va uslubiy jihatlari bo'yicha ko'plab ilmiy ishlar olib borilganiga qaramay, nemis va o'zbek tillaridagi neologizmlarning lingvistik xususiyatlari hali ham qiyosiy, semantik jihatdan to'liq emasligicha qolmoqda. va pragmatik. jihatlari oshkor etilmaydi. Shu boisdan ham o'zbek tilidagi nemischa so'zlarni lingvistik va morfologik nuqtai nazardan o'rganish ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi bo'ldi.

Tayanch so'zlar

neologizmlar, neologizmlarning turlari, neologizmlarning nemis va o'zbek tillaridagi ma'nosi, neologizmlarning kiritilishi, tilshunoslik, grammatik va morfologik tahlil.

Kirish. Tilshunoslikda neologizmlarni chuqurroq o'rganish, ularning til va madaniy xususiyatlarini qiyosiy o'rganish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tilshunoslikda o'zlashtirishni o'rganish alohida sohaga aylangan va bu soha fanning barcha sohalarida o'rganilmoqda. Hozirda barcha sohalarda mavjud bo'lgan va lingvistik nuqtai nazardan muammosiz muomalaga kirgan neologizmlarga nazar tashlasangiz, bu so'zlar texnologiya tufayli tilimizga kirib kelgan va biz bu so'zlarni muammosiz, ya'ni hajmli talaffuz qilamiz. ma'lumotni ham xuddi shu ma'noda tushunish mumkin. Ammo savol tug'iladi. Hozirda muomalada bo'lgan neologizmlarni tilimizda mavjud bo'lgan muqobillar bilan

almashtirish, keyinchalik tilimizga kirib kelgan neologizmlarni muomala jarayoniga jalb qilmasdan, avval tilimizda mavjud bo'lgan muqobillarga almashtirish. Hozirgi kunda tilshunoslikning katta muammolaridan biri neologizmlardir. Oldimizda ikkita vazifa turibdi: hozirda qo'llanilayotgan neologizmlarni ularning o'zbekcha ekvivalentlari bilan almashtirish va bu muqobilning muomalada ijobiy qabul qilinishiga erishish. Ikkinchidan, texnologiya asrida tilimiz musaffoligini saqlash uchun yangi neologizmlar muomalaga kirmasdan oldin o'zbek tiliga muqobil til yaratish, amalga oshirish uchun til ishimizni rivojlantirayotgan barcha tashkilotlar zimmasiga teng mas'uliyat yuklash zarur. Xalqimizning o'zligini saqlab qolish, avvalo, tilimizga bevosita bog'liq. Ushbu tadqiqotning asosiy savollari uning oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalardan kelib chiqadi. Nemis va o'zbek tillaridagi neologizmlarning lingvistik xususiyatlariga oid qator tadqiqotlar olib borilgan bo'lsa-da, o'zbek tilidagi neologizmlarning grammatik, morfologik va semantik xususiyatlariga oid tadqiqotlar kam.

Tadqiqotning dolzarbligi. Hozirda barcha sohalarda mavjud bo'lgan va lingvistik nuqtai nazardan muammosiz muomalaga kirgan neologizmlarga nazar tashlasangiz, bu so'zlar texnologiya tufayli tilimizga kirib kelgan va biz bu so'zlarni muammosiz, ya'ni hajmli talaffuz qilamiz. ma'lumotni ham xuddi shu ma'noda tushunish mumkin. Ammo savol tug'iladi. Hozirda muomalada bo'lgan neologizmlarni tilimizda mavjud bo'lgan muqobillar bilan almashtirish, keyinchalik tilimizga kirib kelgan neologizmlarni muomala jarayoniga jalb qilmasdan, avval tilimizda mavjud bo'lgan muqobillarga almashtirish. Hozirgi kunda tilshunoslikning katta muammolaridan biri neologizmlardir. Oldimizda ikkita vazifa turibdi: hozirda qo'llanilayotgan neologizmlarni ularning o'zbekcha ekvivalentlari bilan almashtirish va bu muqobilning muomalada ijobiy qabul qilinishiga erishish. Ikkinchidan, texnologiya asrida tilimiz musaffoligini saqlash uchun yangi neologizmlar muomalaga kirmasdan oldin o'zbek tiliga muqobil til yaratish, amalga oshirish uchun til ishimizni rivojlantirayotgan barcha tashkilotlar zimmasiga teng mas'uliyat yuklash zarur. Xalqimizning o'zligini saqlab qolish, avvalo, tilimizga bevosita bog'liq.

Tadqiqotning ilmiy qismi . O'zbek tilidagi nemis tilidagi so'zlarning lingvistik xususiyatlarining jihatlari birinchi marta mavzuiy guruhlariga bo'linib, atroflicha tahlil qilindi. Nemis va o'zbek tillaridagi neologizmlar, ya'ni o'xshash yoki har xil lingvistik qarashlar haligacha kam o'rganilgan . jihatlari tahlil qilindi. O'zbek tilidagi nemis tilidagi ayrim so'zlarning lingvistik, semantik, grammatik va morfologik xususiyatlarini aniqlash orqali ularning shakllanish asoslari aniqlandi.

Tadqiqot natijasi. Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati shundan iboratki, ular madaniyatlararo muloqot nazariyasi va metodlari, kognitiv lingvistika, tilshunoslik va qiyosiy tilshunoslikka asoslangan. Tadqiqot natijalari umumiy tilshunoslik, til va jamiyat, til va tafakkurning o'zaro ta'siri, kognitiv bilish jarayonida tilning o'рни va ahamiyati kabi muammolarni ishlab chiqishda ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Nemis tilidan olingan 450 ga yaqin o'zbek tilida ma'lum. Biz sizni ayniqsa keng tarqalgan va ko'pincha tarixiy ildizlarga ega bo'lgan so'zlar bilan tanishtiramiz. Albatta, bu nafaqat hunarmandchilik va san'atda, balki tilda ham o'z izini qoldirdi. 450 ga yaqin nemis tilidan olingan so'zlar rus tiliga, demak, o'zbek tiliga ham kirib kelgan. Ko'pgina so'zlar texnologiya, hukumat yoki harbiy sohadagi atamalarga tegishli. Biroq, ularning aksariyati endi keng tarqalgan emas yoki ularning ma'nosini o'zgartirgan.

Der Schacht (shaxta)

Germaniya uzoq vaqtdan beri Evropada tog'-kon sanoatida etakchi hisoblanadi. 15- asr oxirida rus podsholari mamlakatga nemis kon mutaxassislarini olib kelishdi. Bu ham "schachta" (konchilikda meniki) kabi yangi so'zlarning paydo bo'lishiga olib keldi.

Butterbrot (sariyogli non)

Pazandachilikdan ba'zi nemischa so'zlar o'zbekcha lug'atda ham o'z yo'lini topdi.

Die Strafe (jarima)

Bu so'zni, masalan, to'xtash joyini taqiqlovchi belgilarda topish mumkin va bu jarima.

Das Halstuch - galstuk (bo'yinbog').

Nemis tilidagi "H" oddiygina G tovush bilan almashtiriladi. Shunday qilib, "Halstuch" "Galstuk" tarzida tallaffus qilinadi. Ammo bu bo'yin atrofidagi oddiy sharfni emas, balki galstukni anglatadi.

Das Wunderkind (garoyib bola)

Ingliz tilida bo'lgani kabi, rus tilida ham yosh o'ta iqtidorli odamlarni nemischa "Wunderkind" so'zi bilan tasvirlashingiz mumkin.

Der Spion- josus

Der Kurort - sanatoriya

Kurort so'zi rus tilida uzoq vaqtdan beri mavjud bo'lgan so'zdir. Kurort 19-asrda rus lug'atiga kirdi. Rus tilida, nemis tilida bo'lgani kabi, Kurort davolanish uchun dengiz bo'yidagi kurortni tasvirlaydi.

Der Rucksack - ryukzak

Ko'pchilik ruslar ryukzak so'zi ruscha emas, balki nemischa so'z ekanligini

bilishmaydi. Kundalik hayotda ryukzak juda tez-tez ishlatiladi.

Xulosa. Hozirda muomalada bo'lgan neologizmlarni tilimizda mavjud bo'lgan muqobillar bilan almashtirish, keyinchalik tilimizga kirib kelgan neologizmlarni muomala jarayoniga jalb qilmasdan, avval tilimizda mavjud bo'lgan muqobillarga almashtirish. Hozirgi kunda tilshunoslikning katta muammolaridan biri neologizmlardir. Oldimizda ikkita vazifa turibdi: hozirda qo'llanilayotgan neologizmlarni ularning o'zbekcha ekvivalentlari bilan almashtirish va bu muqobilning muomalada ijobiy qabul qilinishiga erishish. Ikkinchidan, texnologiya asrida tilimiz musaffoligini saqlash uchun yangi neologizmlar muomalaga kirmasdan oldin o'zbek tiliga muqobil til yaratish, amalga oshirish uchun til ishimizni rivojlantirayotgan barcha tashkilotlar zimmasiga teng mas'uliyat yuklash zarur. Xalqimizning o'zligini saqlab qolish, avvalo, tilimizga bevosita bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. -Toshkent: Talqin, 2005. - 209 b.
2. Isakova N. Mustaqillik yillarida o'zbek tiliga kirib kelgan xorijiy so'zlarning tarkibiy-mazmuniy tahlili: Filol. fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss. avtoref. - Samarqand, 2020. - 24 bet.
3. Shukurov, Saidova M. O'zlashma so'zlar tadqiqi xususida // Qarshi DU xabarлари. Ilmiy-nazariy, uslubiy jurnal. - Qarshi, 2021, 2-son. - 154 b.
4. O'zbek tili leksikologiyasi. - Toshkent: Fan, 1981. - 315 b.
5. O'zbek tilining izohli lug'ati. III jild. - Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2007. - 687 b.
6. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi 7. - T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2004. - 164 b.12. O'zbek tilining izohli lug'ati. A.Madvaliev tahriri ostida. - T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2004. - 571 b.
7. KINNE, M. (1998). Der lange Weg zum deutschen Neologismenwörterbuch. Neologismus und Neologismenlexikographie im Deutschen: Zur Forschungsgeschichte und zur Terminologie, über Vorbilder und Aufgaben. In: W. TEUBERT (Hrsg.). Neologie und Korpus. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 63-110.
8. WEIß, Olga (2004): Deutsche Entlehnungen im Russischen. Graz, Univ., Dipl.-Arb.